

Elevers sammanslutningar

Det är vanligt förekommande att elever tar initiativ och startar upp fria och självständiga elevråd och elevkårer. Deras arbetsformer kan se olika ut, men gemensamt för dem är att de inte är organiserade av skolpersonal, utan av eleverna själva. Elevråd och elevkårer fungerar då som en vanlig förening med egna stadgar, årsmöten och förtroendevalda representanter.

Elevsammanslutningarna huvudsakliga syfte är inte att uppfylla skolans demokratiuppdrag – de är skapade av elever för elever.

Våra barn och unga är inte bara elever utan är också individer med rättighetskydd i förhållande till det allmänna. De har grundlagsstadgad rätt till föreningsfrihet, yttrande- och tryckfrihet. Varje skolenhet bär ett ansvar för att skolans yrkesgrupper har kunskap om elevers rättigheter och skyldigheter samt för att de förmedlas till skolans elever.

Som rektor har du ansvar för att skolan är en trygg och utvecklande miljö för alla skolans elever och har därmed ett intresse i att den verksamhet som elevföreningen bedriver är gynnsam för skolans sociala klimat. Det ansvaret får inte leda till att föreningsfriheten begränsas utan bör i stället ge upphov för ett gott samarbete mellan skolläring och elevförening. Precis som skolläringen vill elevföreningen bedriva en aktiv och trygghetsskapande verksamhet för skolans elever och genom god dialog går det att hitta gemensamma lösningar som blir bra för båda parter. Risken för att verksamheten blir ogynnsam för skolans klimat eller går i antidemokratisk riktning minskar i takt med att forumet utvecklas och legitimeras. Elevföreningen svarar dessutom inför sina medlemmar demokratiskt, granskas av fristående revision och lyder under svensk lag liksom vilken annan förening som helst.

Elevers grundläggande fri- och rättigheter

För att upprätthålla ett demokratiskt statskick har Sverige grundlagsstadgade politiska fri- och rättigheter. De ska tillgodoses även i fråga om elevers kollektiva inflytande och blir högst relevanta för elevföreningar och deras verksamhet.

Alla har rätt att uttrycka sin åsikt genom yttrande- och tryckfrihet med hänsyn till de begränsningar som finns som avser bland annat hets mot folkgrupp och förtal.¹ Det innebär rätten att uttrycka sig fritt i tal, skrift och bild samt dela upplysningar, tankar, åsikter och känslor. Det innefattar även rätten att trycka och sprida

¹ Yttrandefriheten begränsas också i skolans verksamhet av bestämmelserna om arbetet mot kränkande behandling i 6 kap. skollagen och bestämmelser om arbetet mot diskriminering i 2 kap. diskrimineringslagen.

information och uppfattningar. Elevkårer, elevråd och andra elevföreningar tar sina rättigheter i anspråk genom egna kanaler så som skoltidningar, hemsidor och filmat material men också i andra kanaler likt anslagstavlor och skolplattformar. Elevföreningarna ska vara fria att sprida information om sin verksamhet och opinionsbilda i sina egna kanaler utan censurering eller förhandsgranskning från skolans yrkesgrupper. Elevföreningen behöver förhålla sig till rådande lagstiftning likt vilken annan förening som helst och bär själva ansvar för den kommunikation som sker i elevföreningens fria medier.²

För att kunna samverka elever emellan är det viktigt att kunna träffas och utbyta idéer. Det är i samtal och möten som många idéer föds, och för att värna om det finns **mötesfrihet**. Rättigheten innebär att personer ska kunna anordna och delta i sammankomster för upplysningar, för att uttrycka sin åsikt eller liknande syften. Elevkårer, elevråd och andra elevföreningar ska därför vara fria att mötas och diskutera frågor av gemensamt intresse. Skolor kan främja elevföreningarnas möjlighet att ta sin rätt till mötesfrihet i anspråk genom att tillhandahålla lokaler och anpassa skolans öppettider.

Den sista friheten är **föreningsfrihet** som ger rätten att sammansluta sig med andra för allmänna eller enskilda syften. Detta är extra viktigt för elevföreningar och legitimerar deras rätt att driva och bestämma över sin verksamhet. Skolans yrkesgrupper har ingen rätt att stänga ner en elevsammanslutning, ett utskott eller en förening.

² Kränkningar på fritiden i sociala medier kan ha ett sådant samband med skolans verksamhet att händelserna måste anses omfattas av definitionen av kränkande behandling. Barn- och elevombudet har i ett ärende funnit att en elev har utsatts för kränkande behandling genom yttranden på sociala medier som gjorts utanför skoltid (se BEO 2019-02-12 Dnr 45-2018:9248). Det innebär att uttalanden på fria medier också kan omfattas av skyldigheterna i 6 kap. 10 § skollagen om att anmäla, utreda och vidta åtgärder för att förhindra kränkande behandling för det fall någon i personalen får kännedom om uttalanden som kan innefattas i skollagens definition av kränkande behandling. Elevföreningarnas hemsidor mm kan anses ha samband med verksamheten och omfattas av denna skyldighet. Om en hemsida eller liknande innehåller uppgifter som ett barn eller en elev anser utgöra kränkande behandling enligt skollagens bestämmelser och personalen får kännedom om detta kan även möjligheten att dela dessa uppgifter begränsas med hänsyn till skyldigheterna att vidta åtgärder för att förhindra kränkande behandling med stöd av bestämmelserna i skollagen.

Elevföreningar

I elevföreningar får eleverna möjlighet att själva sätta sin agenda, driva sina frågor och anordna aktiviteter som främjar sammanhållning och deras intressen. Elevorganisering vilar på fyra ben: självständig organisering, förtroendevalda, frivilligt medlemskap samt stadgar och årsmöte. Alla fyra ben behövs för att bygga en stabil demokratisk grund.

Självständig organisering är när eleverna själva organiserar gruppen och strukturen samt sätter agendan. Elevsammanslutningar har enligt grundlagen rätt att driva verksamhet och fatta beslut utan påverkan från någon utanför föreningen. Det innebär att rektorer, lärare och annan skolpersonal inte får försöka styra över eller begränsa elevkårer, elevråd eller andra elevsammanslutningar.

Förtroendevalda väljs genom demokratiska val en gång per år. Det bygger på indirekt demokrati, likt hur Sveriges riksdag är uppbyggd. Förtroendevalda gör att organisationen kan arbeta effektivt i och med att ett antal elever avsätter lite extra tid åt uppdraget. Dessutom är det ett lärande exempel för att visa hur en indirekt demokrati fungerar; både för förtroendevalda elever som kan driva elevernas frågor, och för de elever som kan påverka genom de förtroendevalda. Eftersom valen arrangeras en gång per år kan positionerna roteras och flera elever kan få möjligheten att inneha ett förtroendeuppdrag.

Valen av förtroendevalda arrangeras genom **årsmöten**. På årsmötena får även medlemmarna insyn i vad organisationen har åstadkommit under året samt hur organisationens ekonomi ser ut. De får också möjlighet att välja nya förtroendevalda till nästkommande år. Årsmöten är grundläggande för demokratiska organisationer då det är det forum där medlemmarna får insyn och kan påverka. På årsmöten antas också organisationens **stadgar**. Stadgar är organisationens regler och är viktiga för den självständiga organisationen.

Eleverna behöver göra ett aktivt val för att gå med, alltså är det fjärde benet **frivilligt medlemskap**. Det ökar ägandekänslan och motivationen. Dessutom är det grundläggande för en demokratisk förening att medlemmar aktivt ansluter sig till kollektivet. Det kan jämföras med hur det nordiska systemet med fackföreningar ser ut. Genom att elever väljer att ansluta sig till föreningen ökar organiserings legitimitet och dess representanter får ett bredare och mer representativt underlag att utgå ifrån i sitt arbete.

Vad kan elevföreningarna göra?

Om det inte redan finns en fri och självständig elevförening kan rektor skapa förutsättningar och möjligheter för detta. Inspiration och praktiska lösningar går att hitta i checklista 2 - skola utan elevföreningar.

När det finns en fungerande och framgångsrik elevkår, elevråd eller annan elevförening gynnar det hela skolan. När eleverna representeras av en förtroendevald representant kan de delta i skolans förvaltande och utvecklande arbete på likartade premisser som övriga yrkesgrupper i skolmiljön.

Representanten kan då verka enbart för elevernas intressen precis som personalens fackliga representanter verkar för sina medlemmars intressen. Eftersom föreningen är självständig kan skolan få till ett bättre samarbete mellan elever, lärare, rektorer och skolledare. Det skapar även förutsättningar för bättre gemenskap i och mellan klasser och årskurser.

Utöver att företräda elevernas akademiska intressen kan elevföreningar även fylla en funktion som går utöver skolans grunduppdrag och utom skolans väggar. Elevföreningen kan bedriva verksamhet som tar flera av elevernas intressen i beaktning, som ekonomiska, rättsliga och sociala.

Det är viktigt att elevföreningen får bestämma över innehållet i sin verksamhet och själva planera sitt årshjul. Skolledningen kan stötta genom att bistå med lokaler och schemalagda inslag samt skapa förutsättningar för god dialog genom kontinuerliga möten. Då elevföreningen verkar på skolan och för skolans elever krävs ett gott samarbete präglad av ömsesidig respekt. Ofta uppkommer konflikter till följd av missförstånd och praktiska tvister. En kontinuerlig dialog verkar därmed förebyggande för en god samverkan.

Bred verksamhet

Genom att bedriva en bred verksamhet kan elevföreningen nå ut till fler av skolans elever och bidra till en gemenskap som gynnar skolan i stort. Skolledningen kan uppmuntra och skapa praktiska förutsättningar för en bred verksamhet.

En bred verksamhet kan beskrivas utifrån fyra olika verksamhetsområden:

- service
- lobbying
- event
- bildning.

Service är aktiviteter som elevföreningen gör för att ge medlemmarna något de vill ha eller behöver. Några exempel kan vara medlemserbjudanden, läxhjälp och rabatterad försäljning av skolmaterial eller studentmössor. Skolledningen kan skapa förutsättningar genom att släppa in utomstående parter i skolans lokaler och underlätta informationsspridning till skolans elever.

Lobbying är aktiviteter som elevföreningen gör för att påverka makthavare, så som rektorer eller politiker. Teman för påverkansarbete kan vara bättre arbetsmiljö, ökad trygghet eller minskad stress. Lobbying kan bedrivas genom namninsamlingar, medlemsenkäter, debattartiklar och rektorsutfrågningar. Skolledningen kan skapa förutsättningar genom att bjuda in elevföreningens företrädare i formella forum och verka för att de fyller en aktiv roll i skolans utvecklingsarbete.

Event är alla typer av aktiviteter som gör det roligare att komma till skolan. När elevföreningarna anordnar event blir de mer målgruppsanpassade och bidrar till

en gemenskap och skolanda. Eventen kan vara sportevenemang, utklädningsdagar eller fester. Skolledningen kan skapa förutsättningar genom att tillhandahålla lokaler och samverka kring schemaläggning och schemabrytande inslag.

Bildning är aktiviteter som utbildar, utvecklar eller i övrigt verkar kompetensutvecklande för elever. Det kan vara digitala informationskampanjer, externa föreläsare, bildande utflykter eller insatser som förbereder elever för ett framtida arbetsliv. Det kan vara kunskapshöjande inom många olika områden som sport, musik, hantverk eller teater. På bildningsområdet kan skolan skapa förutsättningar genom att samverka i planering av schemabrytande inslag och temadagar.

Referenser

[Regeringsformen](#)

[Tryckfrihetsförordningen](#)

[Yttrandefrihetsgrundlagen](#)

Läs mer:

Textmaterialet ”Elevs sammanslutningar” samt medföljande checklista för skola utan elevförening eller checklista för skola med elevförening.